

АНОТАЦІЯ

Коваленко О. В. Соціокультурна динаміка міграційних процесів у глобалізованому світі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 Філософія, Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2023.

Актуальність дослідження соціокультурної динаміки міграційних процесів в умовах соціальної транзитивності глобалізованого світу зумовлена цілим комплексом факторів інтенсифікації переміщень населення: зростанням міждержавних, міжетнічних, міжрелігійних конфліктів, загрозою розширення до глобального рівня локальних військових конфліктів, зокрема відкритою агресією Росії проти України, зростанням рівня екстремізму і тероризму в різних частинах світу, посиленням політичних і соціально-економічних диспропорцій у розвитку різних регіонів світу, загрозою поширення епідемій та пандемій, природних та екологічних катаклізмів і, як наслідок, загрозою голоду і відсутності питної води для мільйонів людей.

У дисертаційній роботі обґрунтовано *теоретико-методологічні засади* дослідження соціокультурної динаміки міграційних процесів у глобалізованому світі; охарактеризовано концептуальні підходи до розуміння міграційних процесів в умовах глобальної соціальної транзитивності та визначено понятійно-категоріальний апарат дослідження; розкрито природу, етапи, форми і механізми міграції й особливості міграційних процесів в умовах індустріального суспільства; визначено специфіку, форми та механізми міграційних процесів у глобалізованому світі в ситуації постіндустріалізму; проаналізовано сутнісні вияви трансформації міграційних процесів в умовах пандемії Covid-19; з'ясовано соціокультурну динаміку трудової міграції у сучасному українському суспільстві; досліджено особливості соціального статусу та реінтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні в умовах російсько-української війни.

Проаналізовано стан дослідження соціокультурної динаміки міграційних процесів у глобалізованому світі. Поглиблено розуміння того, що в сучасній науковій парадигмі сформувався цілий ряд концептуальних підходів до аналізу сутності й природи міграційних процесів: економічний, політологічний, глобалізаційний, демографічний, соціологічний, соціокультурний, міждисциплінарний та ін. У дисертаційній роботі використовуються напрацювання представників економічного підходу, які розглядають міграційні процеси як перманентні стани, похідні від економічних криз, соціальних потрясінь і стихійних лих: концепт "притягування-відштовхування" (Е. Равенштайн), що застосовується у дисертації в площині розуміння механізмів міграційних процесів; макроекономічний підхід (Г. Раніс, Дж. Харріс, Дж. Фей), у якому міграція пов'язується з різницею між попитом на робочу силу і пропозицією у різних країнах (регіонах); мікрорівневий підхід (Дж. Борджас, Л. Сьястад, М. Тодаро), в межах якого мігранти розглядаються як раціонально діючі суб'єкти, які свідомо ухвалюють рішення щодо свого просторового переміщення (або відмову від нього); теорія "подвійного ринку праці" (М. Піоре, А. Порт), в межах якої міграція співвідноситься з процесом перманентного попиту на робочу силу в розвинутих країнах світу; теорії людського капіталу (Т. Шульц, Г. Беккер, Х. Боуен, Й. Бен-Порет, М. Блауг, Д. Богиня, Л. Гальків, Т. Заяць, Е. Лібанова, В. Марцинкевич, Ф. Махлуп та ін.), представники якої вважають ключовим фактором міграції використання професійної цінності людини, що є результатом інвестицій у її кваліфікацію, освіту, стан здоров'я; концептуальні положення світ-системного аналізу Е. Валлерстайна, в межах якого міграція тлумачиться як засіб задоволення потреб економічно розвинутих країн центру світ-системи за рахунок країн з периферії.

Обґрунтовано необхідність використання у процесі дослідження соціокультурної динаміки міграційних процесів у глобалізованому світі методологічних принципів теорії політичного реалізму (Н. Моргентау) у площині соціально-філософського аналізу національних інтересів (у галузях економіки, релігії, етнічних відносин) у процесі регулювання міграції, необхідності в ситуації зростання глобалізаційних процесів і наростаючої

соціальної транзитивності зростання ролі держави у сфері регламентації умов в'їзду і перебування мігрантів; методологічних принципів глобалізаційного підходу (С. Сассен), які є висхідними у процесі дослідження феноменів зниження ролі національних держав у процесі регулювання міграційних процесів і закономірного зростання ролі наднаціональних організацій і транснаціональних корпорацій у міграційних процесах сучасності; теорії міграційної мережі (Д. Гурак, Д. Массей, А. Сіммонс, Е. Тейлор, Ф. Х'юго, згідно з якою сучасні глобальні міграційні процеси базуються на основі активізації міжособистісних зв'язків між мігрантами різних хвиль переселення та громадянами країн походження і призначення; методологічних принципів міждисциплінарного підходу (Р. Білсбороу, М. Крітц, Г. Злотнік, Д. ван де Каа, Д. Массей), у межах якого міграція тлумачаться як універсальний процес, який якісно змінюється під впливом соціальних, економічних і політичних трансформацій, що супроводжують розповсюдження капіталістичних ринкових відносин на доринкові (аграрні) й неринкові суспільства. Доведено, що саме міждисциплінарний комплексний підхід до аналізу міграції дозволив синтезувати методологічні підходи і категоріальний апарат різних наукових дисциплін (філософії, економіки, політології, соціології, демографії, історії та ін.).

У дисертаційній роботі сформульовано *концептуальні положення новизни*, які корелюють з її висновками. Зокрема, поглиблено розуміння того, що в індустріальному суспільстві ключовими чинниками активізації міграційних процесів були насамперед економічні, демографічні, політичні (безпекові) та екологічні чинники; у період індустріалізму саме трудові ресурси набули статусу глобального ресурсу, переміщення якого в географічному, соціально-економічному, науково-технологічному просторі мало визначальний вплив на характер та динаміку соціального і культурного розвитку не лише окремих країн, а й цілих регіонів. В епоху постіндустріального суспільства поряд з економічними чинниками ключовими факторами активізації міграційних процесів стали екологічні (кардинальна зміна клімату, нестача води, опустелення, виснаження природних ресурсів). У свою чергу, світова міграційна криза 2011-2018 рр., і європейська міграційна криза, спричинена

повномасштабним вторгненням Росії в Україну 24 лютого 2022 року, засвідчила, що непрогнозовані стихійні міграційні процеси, спровоковані війнами, економічними та екологічними катаклізмами, можуть мати непередбачувані соціально-економічні, політичні, духовні наслідки не лише регіонального, а й планетарного масштабу.

У контексті використання порівняльного аналізу встановлено, що у суспільствах індустріального і постіндустріального типів міграційні процеси мають суперечливі соціальні й культурні наслідки: для країн-донорів мігрантів умовно позитивними наслідками міграції є зменшення кількості "надлишкового" населення, скорочення рівня внутрішнього безробіття і соціальної напруженості, набуття мігрантами у розвинутих країнах світу важливого життєвого та професійного досвіду, значні інвестиційні надходження з боку мігрантів в економіку країн периферії й напівпериферії. Доведено, що позитивний характер для приймаючих країн має обійняття мігрантами низько кваліфікованих трудових вакансій, отримання країнами-акцепторами переважно молодих, соціально активних, часто кваліфікованих працівників за умови не вкладання коштів в їх освіту і виховання, послаблення негативних наслідків "старіння" населення.

На основі дослідження соціокультурної динаміки міграційних процесів у сучасному глобалізованому просторі розкрита їх різновекторна природа: з одного боку, під впливом технологічного прогресу і четвертої індустріальної революції активно впроваджуються форми віртуальної трудової міграції в межах, насамперед, діджиталізованих економік розвинутих країн світу (країн центру світ-системи); а з другого боку, зростають процеси реальної трудової міграції з регіонів країн периферії й напівпериферії, які найбільше зіштовхуються з втратою робочих місць внаслідок занепаду економік сировинного характеру та прискорення процесів роботизації, автоматизації та інтернетизації виробництва. Доведено, що в країнах периферії або напівпериферії світ-системи в умовах технологічного прогресу і четвертої індустріальної революції магістральною причиною зростання міграційних настроїв є зростання бідності й безробіття серед значної частини їх населення

через поглиблення технологічно зумовленої прірви у рівні доходів між країнами-донорами і розвинутими країнами центру світ-системи – країнами-акцепторами трудових мігрантів.

Аргументовано, що внаслідок пандемії Covid-19 відбулася кардинальна трансформація міграційної політики у різних країнах світу: національні уряди, з одного боку, отримали більш жорсткі важелі щодо можливості закриття кордонів, недопуску потенційних мігрантів, біженців або внутрішньо переміщених осіб на свою територію; а з другого боку, національні держави в умовах пандемії зберегли широку палітру контрольних заходів щодо вибіркового послаблення міграційної політики для "потрібних" для їх економіки професійних або вікових груп.

Обґрунтовано, що в ситуації зростання соціальної нестабільності внаслідок прискореного переходу до технологій виробництва Industry 4.0, наслідків пандемії Covid-19, глобальних міграційних криз сучасності продуктивним шляхом інтеграції мігрантів у соціокультурне середовище країн-реципієнтів є принципова орієнтація на повагу і збереження їх етнокультурних ознак, яка поєднується з послідовною, довготривалою реінтеграцією мігрантів у соціально-економічний, політичний, духовний простір приймаючих країн; водночас з боку мігрантів має виявлятися принципове прийняття законодавчих норм і практик країни-акцептора.

На підставі дослідження соціокультурної динаміки трудової міграції з України в умовах постіндустріального суспільства встановлено, що магістральними наслідками виїзду з нашої держави мільйонів працездатних молодих громадян є втрата найбільш мобільної молоді частини населення, руйнація сімейних зв'язків, нелегальна або напівлегальна зайнятість українських трудових мігрантів, низька заробітна плата та малокваліфікована робота за кордоном, руйнівні незворотні втрати для українського суспільства внаслідок нерентабельності капіталовкладень у сферу освіти, пришвидшення процесу старіння нації та наростання дисбалансу на внутрішньому ринку праці та ін. Водночас доведено, що відносно позитивний вплив масової трудової міграції з України на розвиток сучасного українського соціуму пов'язаний зі

зниженням тиску на ринок праці та зменшенням рівня соціальної напруженості, зменшенням навантаження на сферу соціальної допомоги, можливістю підвищення добробуту окремих категорій працівників, здобуттям ними нового професійного досвіду, отриманням частиною громадян нових мовних практик, набуття ними досвіду життя в демократичному правовому суспільстві та ін.

Констатовано, що транзитивність сучасного українського суспільства тісно пов'язана з тим, що Україна зіштовхнулася з проблемою необхідності реінтеграції десятків тисяч, а з 24 лютого 2022 року мільйонів внутрішньо переміщених осіб внаслідок агресивної війни Росії проти України. Обґрунтовано, що державна політика України має бути зосереджена, насамперед, на цілеспрямованій інтеграції ВПО у місцеві громади, забезпеченні переселенців тимчасовим, а в перспективі й постійним житлом, наданні їм сприятливих можливостей для пошуку роботи, медичного обслуговування, отримання належного рівня середньої і вищої освіти та ін. Доведено, що ключовою умовою нівеляції соціальної напруженості в українському суспільстві є ефективне інформування громадян України щодо проблем ВПО, продукування відчуття соціальної солідарності між громадянами держави, зростання рівня толерантності до думки Іншого, продукування в українському суспільному просторі ідей гуманізму, милосердя і співпереживання.

Поглиблено розуміння, що ключовими умовами зростання міграційних ризиків для сучасного українського суспільства є відкрита військова агресія з боку Росії щодо України, наростання структурної економічної кризи, збідніння значної частини населення, внаслідок чого українське суспільство зіштовхнулося із загрозою масової трудової міграції громадян з України і водночас необхідністю реінтеграції сотень тисяч і мільйонів внутрішньо переміщених осіб з тимчасового окупованого Криму, тимчасово окупованих територій Донецької, Луганської, Харківської, Херсонської і Запорізької областей; зазначено, що еміграційні процеси з України посилились і в результаті підписання та реалізації положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (2014) внаслідок вищого рівня в ЄС заробітних плат, соціальної безпеки і стабільності, соціальної справедливості.

У дисертаційній роботі обґрунтовано, що в ситуації наростаючої соціальної транзитивності саме держава й наддержавні міжнародні інституції мають взяти на себе регламентацію умов в'їзду і перебування іммігрантів на своїй території на підставі національних інтересів і завдань транснаціональної безпеки; ефективна міграційна політика в українському суспільстві має захистити державу від загрози стихійної нелегальної міграції з третіх країн, сприяти поверненню українських, насамперед трудових мігрантів, біженців і тимчасового переміщених осіб на батьківщину або сприяти легальним українським мігрантам в інтеграції у розвинуті суспільства за умови збереження їх національної ідентичності.

Практичне значення дисертаційної роботи полягає в тому, що її теоретичні положення і висновки дають можливість поглибити соціально-філософський аналіз особливостей, рівнів, форм та механізмів міграційних процесів у ситуації нелінійності й транзитивності розвитку постіндустріального суспільства, як у загальносвітовому, так і в українському контекстах. Її результати можуть бути використані державними органами для прогнозування тенденцій міграційної політики та вироблення стратегії й тактики подолання негативних наслідків масової трудової міграції українців за кордон як одного модернізаційних викликів третьої та четвертої індустріальної революцій.

Висновки дисертаційної роботи можуть бути корисними для використання міжнародними організаціями (Міжнародною організацією міграції, Міжнародною організацією праці) у контексті з'ясування специфіки міграційних процесів в Україні в умовах структурної економічної кризи. Результати дослідження можуть бути використані громадськими та правозахисними організаціями у площині вироблення стратегії та механізмів захисту трудових мігрантів, біженців та внутрішньо переміщених осіб. Поряд з цим ключові положення дисертаційної роботи можуть бути використані у навчальному процесі під час викладання курсів філософії, соціальної філософії, соціології, політології, всесвітньої історії та історії України, а також у процесі підготовки підручників та навчальних посібників із зазначених дисциплін.

Ключові слова: міграція, трудова міграція, міграційні процеси, соціокультурна динаміка міграційних процесів, старіння населення, міграційна політика, мігранти, біженці, внутрішньо переміщені особи, збройні конфлікти, регіональна ідентичність, діалог культур мультикультуралізм, європоцентризм, глобалізація.

ABSTRACT

Kovalenko O. V. Sociocultural dynamics of migration processes in a globalized world. – Qualifying research project, manuscript copyright.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy (PhD), specialty 033 Philosophy. Ivan Franko Zhytomyr State University, Zhytomyr, 2023.

The relevance of the study of the sociocultural dynamics of migration processes in the conditions of social transitivity of the globalized world is determined by a whole set of factors of the growth of population movements: growth of interstate, interethnic, interreligious conflicts; the threat of local military conflicts expanding to a global level, in particular open Russia's aggression against Ukraine; the general increase in the level of extremism and terrorism in various parts of the world; strengthening of political and socio-economic disparities in the development of various regions of the world; the threat of the spread of epidemics and pandemics, natural and ecological cataclysms and, as a result, the threat of hunger and lack of drinking water for millions of people.

The dissertation substantiates the theoretical and methodological principles of the study of the sociocultural dynamics of migration processes in the globalized world, characterizes conceptual approaches to understanding migration processes in the conditions of global social transitivity, defines the conceptual and categorical research apparatus, reveals the features, stages, forms and mechanisms of migration and migration processes in the conditions of industrial society; the specifics, forms and mechanisms of migration processes in the globalized world in the situation of post-industrialism are determined; the essential manifestations of the transformation of migration processes in the conditions of the Covid-19 pandemic are analyzed; the

socio-cultural dynamics of labor migration in modern Ukrainian society is clarified; the peculiarities of the social status and reintegration of internally displaced persons in Ukraine in the conditions of the Russian-Ukrainian war are outlined.

The state of research on the sociocultural dynamics of migration processes in the globalized world is analyzed. The understanding of the fact that a number of conceptual approaches to the analysis of the essence and nature of migration of migration processes have been formed in the modern scientific paradigm has been deepened: economic, political, globalization, demographic, sociological, sociocultural, interdisciplinary, etc.

The dissertation uses the work of representatives of the economic approach, who consider migration processes as permanent states derived from economic crises, social upheavals, and natural disasters: the concept of "attraction-repulsion" (E. Ravenstein), which is used in the dissertation regarding the mechanisms of migration processes; the macroeconomic approach (G. Ranis, J. Harris, J. Fay), in which migration is associated with the difference between labor demand and supply in different countries (regions); the micro-level approach (J. Borjas, L. Sjaastad, M. Todaro), within which migrants are considered as rationally acting subjects who consciously make decisions about their spatial movement (or rejection of it); the theory of the "dual labor market" (M. Piore, A. Port), within which migration correlates with the process of permanent demand for labor in the developed countries of the world); theories of human capital (T. Schultz, H. Becker, H. Bowen, Y. Ben-Porat, M. Blaug, D. Bogynya, L. Halkiv, T. Zayats, E. Libanova, V. Martsinkevych, F. Makhlop and etc.), whose representatives consider the key factor of migration to be the use of a person's professional value, which is the result of investments into his or her qualifications, education, health; conceptual points of E. Wallerstein's world-system analysis, within which migration is interpreted as a means of meeting the needs of economically developed countries in the center of the world-system at the expense of countries from the periphery.

At the same time, the need to use the methodological principles of the theory of political realism (N. Morgenthau) in the socio-philosophical analysis of national interests (in the fields of economy, religion, ethnic relations) in the process of

regulating migration, the necessity in the situation the growth of globalization processes and growing social transitivity, the growth of the state's role in regulating the conditions of entry and stay of migrants; methodological principles of the globalization approach (S. Sassen), which are ascending in the process of researching the phenomena of the decline in the role of national states in the process of regulating migration processes and the natural growth of the role of supranational organizations and transnational corporations in modern migration processes; migration network theory (D. Gurak, D. Massey, A. Simmons, E. Taylor, F. Hugo, according to which modern global migration processes are based on the activation of interpersonal ties between migrants of different waves of resettlement and citizens of countries of origin and destination; methodological principles of an interdisciplinary approach (R. Bilsborrow, M. Kritz, G. Zlotnik, D. van de Kaa, D. Massey), within which migration is interpreted as a universal process that is qualitatively changing under the influence of social, economic and political transformations, which accompany the spread of capitalist market relations to pre-market (agrarian) and non-market societies. It is substantiated that it was the interdisciplinary complex approach to the analysis of migration that made it possible to synthesize methodological approaches and the categorical apparatus of various scientific disciplines (philosophy, economics, political science, sociology, demography, history, etc.).

The dissertation formulated the conceptual clauses of originality, which correlate with its conclusions. In particular, the understanding that economic, demographic, political (security) and environmental factors were the key factors in the activation of migration processes in an industrial society was deepened; in the period of industrialism, it was labor resources that acquired the status of a global resource, the movement of which in the geographical, socio-economic, scientific and technological space had a decisive influence on the dynamics of social and cultural development not only of separate countries, but also of entire regions. At the same time, in the period of post-industrial society, along with economic factors environmental ones (radical climate change, water shortage, desertification, depletion of natural resources) became key factors in the activation of migration processes. In turn, the global migration crisis of 2011-2018 and the European migration crisis caused by Russia's full-scale invasion of Ukraine on February 24, 2022 proved that

unpredictable spontaneous migration processes provoked by wars, economic and environmental cataclysms could have unpredictable socio-economic, political, spiritual consequences of both regional and planetary scale.

On the basis of a comparative analysis, it was established that in societies of industrial and post-industrial types, migration processes have contradictory social and cultural consequences: for donor countries of migrants, the conditionally positive consequences of migration are a reduction in the number of "excess" population, which can reduce the level of internal unemployment and social tension, the acquisition by migrants in the developed countries of the world of important professional experience, significant investment income from migrants in the economy of peripheral countries and semi-periphery. We proved in the research work positive character of the occupation of low-skilled labor vacancies by migrants for receiving countries, the receiving of mostly young, socially active, often qualified workers provided that funds are not invested in their education and upbringing, and the weakening of the negative consequences of the "aging" population have a positive character for the receiving countries.

Based on the study of the sociocultural dynamics of migration processes in the modern globalized space, the multi-vector nature of migration is revealed: on the one hand, under the influence of technological progress and the fourth industrial revolution, forms of virtual labor migration are being actively implemented within, first of all, the digitalized economies of the developed countries of the world (countries of the center of the world system); on the other hand, the processes of real labor migration from the regions of the peripheral and semi-periphery countries, which are most faced with the loss of jobs due to the decline of raw material economies and the acceleration of processes of robotization, automation, and internetization of production, are increasing. It was proved that in the countries of the periphery or semi-periphery of the world system, in the conditions of technological progress and the fourth industrial revolution, the main reason for the growth of migratory attitudes is the growth of poverty and unemployment of a large part of their population due to the deepening of the technologically determined gap in the level of income between the donor countries and the developed countries of the center world-system – by the countries accepting migrant workers.

It was found that because of the Covid-19 pandemic, a radical transformation of migration policy took place in various countries of the world: national governments, on the one hand, have gained stronger leverage regarding the possibility of closing borders, preventing potential migrants, refugees or internally displaced persons from entering their territory; on the other hand, national states in the conditions of the pandemic have preserved a wide range of control measures regarding the selective relaxation of migration policy for professional or age groups "necessary" for their economy.

It is substantiated that in the situation of growing social instability due to the accelerated transition to Industry 4.0 production technologies, the consequences of the Covid-19 pandemic, the global migration crises of our time, a productive way of integrating migrants into the socio-cultural environment of the recipient countries is a principled orientation towards respect and preservation of their ethno-cultural features, which is combined with consistent, long-term reintegration of migrants into the socio-economic, political, and spiritual space of the host countries; at the same time, migrants must show a principled acceptance of the legislative norms and practices of the receiving country.

On the basis of the study of the socio-cultural dynamics of labor migration from Ukraine in the conditions of a post-industrial society, it was established that the main consequences of the departure of millions of able-bodied young citizens from our country are the loss of the most mobile young part of the population, the destruction of family ties, illegal or semi-legal employment of Ukrainian labor migrants, low wages and low-skilled work abroad, devastating irreversible losses for Ukrainian society due to unprofitability of capital investments in the field of education, acceleration of the nation's aging process and growing imbalance in the domestic labor market, etc. At the same time, it was proved that the relatively positive impact of mass labor migration from Ukraine on the development of modern Ukrainian society is associated with a decrease in pressure on the labor market and a decrease in the level of social tension, a decrease in the burden on the sphere of social assistance, the possibility of increasing the welfare of certain categories of workers, their acquisition of a new professional experience, acquisition of new language

practices by some citizens, their acquisition of life experience in a democratic legal society, etc.

It was established that the transitivity of modern Ukrainian society is closely related to the fact that Ukraine faced the problem of the need to reintegrate tens of thousands, and since February 24, 2022, millions of internally displaced persons because of Russia's aggressive war against Ukraine. It is substantiated that the state policy of Ukraine should be focused, first of all, on the purposeful integration of IDPs into local communities, providing displaced persons with temporary, and in the future, permanent housing, providing them with favorable opportunities for finding work, medical care, obtaining an appropriate level of secondary and higher education and others. It was proved that the key condition for leveling social tension in Ukrainian society is effective informing of Ukrainian citizens about the problems of IDPs, producing a sense of social solidarity among the citizens of the state, increasing the level of tolerance for the opinion of the Other, producing ideas of humanism, mercy and empathy in the Ukrainian public space.

The understanding deepened that the key conditions for the growth of migration risks for modern Ukrainian society are open military aggression by Russia against Ukraine, the growth of the structural economic crisis, the impoverishment of a large part of the population, as a result of which Ukrainian society faced the threat of mass labor migration of citizens from Ukraine and at the same time the need for reintegration hundreds of thousands and millions of internally displaced persons from temporarily occupied Crimea, temporarily occupied territories of Donetsk, Luhansk, Kharkiv, Kherson and Zaporizhia regions; that emigration processes from Ukraine increased because of the implementation of the Association Agreement with the EU (2014) due to a higher level of wages, social security and stability, and social justice in the EU states.

The dissertation substantiates that in a situation of increasing social transitivity, it is the state and supranational international institutions that should undertake the regulation of the conditions of entry and stay of immigrants in their territory based on national interests and transnational security tasks; an effective migration policy in Ukrainian society should protect the state from the threat of spontaneous illegal migration from third countries, facilitate the return of Ukrainians, primarily labor

migrants, refugees and temporarily displaced persons to their homeland, or facilitate the integration of legal Ukrainian migrants into developed societies, provided that their national identity is preserved.

The practical significance of the dissertation is that its theoretical propositions and conclusions provide an opportunity to deepen the socio-philosophical analysis of features, levels, forms and mechanisms of migration processes in the situation of non-linearity and transitivity of the development of post-industrial society, both in the global and Ukrainian contexts. Its results can be used by state bodies to forecast migration policy trends and develop strategies and tactics for overcoming the negative consequences of mass labor migration of Ukrainians abroad as one of the modernization challenges of the third and fourth industrial revolutions.

The conclusions of the dissertation research will be interesting for use by international organizations (the International Organization of Migration, the International Labor Organization) in the field of clarifying the specifics of migration processes in Ukraine in conditions of a structural economic crisis. Public and human rights organizations in the area of developing strategies and mechanisms for the protection of labor migrants, refugees and internally displaced persons can use the results of the dissertation research. Along with this, the key provisions of the dissertation work can be used in the educational process during the teaching of courses in philosophy, social philosophy, sociology, political science, world history and the history of Ukraine, as well as in the process of preparing textbooks and teaching aids for these disciplines.

Key words: migration, labor migration, migration processes, socio-cultural dynamics of migration processes, population aging, migration policy, migrants, refugees, internally displaced persons, armed conflicts, regional identity, dialogue of cultures, multiculturalism, eurocentrism, globalization.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Коваленко, О. В., 2017. Концептуальні підходи до аналізу міграційних процесів в умовах транзитивності глобалізованого суспільства. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. Випуск № 3 (17). С. 107–115.

2. Коваленко, О. В., 2017. Тенденції та чинники трудової міграції в Україні в ситуації глобальної соціальної транзитивності. *Українська полоністика*. Випуск № 14. С. 42–50.

3. Коваленко, О. В., 2018. Трудова міграція в Україні у контексті зростання соціальної транзитивності сучасного світу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. Випуск № 1 (84). С. 37–42.

4. Коваленко, О. В., 2018. Міграційні процеси у контексті глобальної соціальної транзитивності. *Українська полоністика*. Випуск 15. 2018. С. 41–50.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Коваленко, О. В., 2017. Мультикультуралізм та міграційні процеси в умовах глобальної транзитивності. *Національні культури у глобалізованому світі*: зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 6-7 квітня 2017 р. Київ: КНУКіМ. С. 55–58.

6. Коваленко, Олена, 2017. Міграційні процеси як результат глобальної транзитивності у постгуманному світі. *Дилема війни / миру в постгуманному світі*: зб. наук. пр. (за матеріалами міжрегіонального науково-практичного семінару із міжнародною участю, 28-29 квітня 2017 року, м. Житомир) / За ред. О. П. Поліщук, Б. Троха, М. А. Журби та ін. Житомир. С. 34–36.

7. Коваленко, Олена, 2017. До проблеми визначення понять "міграція" і "міграційна політика". *"Глобалізований світ: випробування людського буття"*: Міжнародна науково-теоретична конференція, 6-7 жовтня 2017 року: [матеріали доповідей та виступів] / редкол. М. А. Козловець та ін. Житомир: Вид-во Євенок О. О. С. 289–292.

8. Коваленко, О. В., 2018. Чинники міграційних процесів в Україні у контексті зростаючої соціальної транзитивності. *Проблеми формування громадянського суспільства в Україні*: матер. Всеук. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12 квіт. 2018 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. С. 131–134.

9. Коваленко, О. В., 2018. Міграційні процеси в Україні у контексті транзитивності сучасного глобалізованого цивілізаційного простору. *Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики сьогодення*: зб. наук. праць. Житомир: Видавничий центр ЖДУ імені Івана Франка. С. 28-29.

10. Коваленко, О. В., 2018. Трудова міграція в Україні у контексті посилення ефективності державного управління. *Наука III тисячоліття : пошуки, проблеми, перспективи розвитку*: матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (25-26 квітня 2018 року): збірник тез. Бердянськ: БДПУ. Ч. 1. С. 72–74.

11. Kovalenko, O. 2019. Factors of Migration Processes in a Situation of Global Social Transitiveness. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 28. Part 3. P. 48–51.

12. Коваленко, О. В., 2020. Трудова міграція в Україні як соціогуманітарна проблема сучасності. *Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики сьогодення*: зб. наук. праць / редкол. М. А. Козловець, Н. М. Ковтун, О. В. Чаплінська та ін. Київ: КВЦ. С. 150–152.

13. Коваленко, О. В., 2020. Соціальні виклики у сфері медичного обслуговування внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції "Соціально-етичні та деонтологічні проблеми сучасної медицини (немедичні проблеми в медицині)"* (20-21 лютого 2020 року). Запоріжжя: ЗДМУ. С. 25–27.

14. Ковтун, Н. М., Коваленко, О. В., Венцель, Н. В., 2020. Внутрішньо переміщені особи в Україні та особливості їх реінтеграції в ситуації зростання соціальної транзитивності. *Пріоритетні шляхи розвитку науки та освіти (частина I)*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 5-6 травня 2020 року. Львів: Львівський науковий форум. С. 66–67.

15. Kovtun, N., Polishchuk, O., Ventsel, N., Kovalenko, O., 2020. Social Risks of Countries with Emerging Economies Amid Industry 4.0 Modernization Challenges. *Challenges in Science of Nowadays: Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference* (May 26-28, 2020), Washington, USA: EnDeavours Publisher. PP. 111–113.

16. Коваленко, О., 2023. Дослідження реінтеграції внутрішньо переміщених осіб як соціокультурна проблема. *Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики сьогодення: зб. наук. праць / за ред. О. Л. Соколовського*. Житомир: Видавничий центр ЖДУ імені Івана Франка. С. 43–45.